

Μάθημα 12^{ον}

Η ΑΛΗΘΗΣ ΦΙΛΙΑ

«Φίλος πιστός σκέπη κραταιά
ὁ δὲ εὐρὼν αὐτὸν εὖρε θησαυρόν. Φίλου
πιστοῦ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα... Φίλος
πιστὸς φάρμακον ζωῆς, καὶ οἱ φοβούμε-
νοι τὸν Κύριον εὐρήσουσιν αὐτόν»
(Σοφ. Σειράχ ς', 14-16).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Εἰσαγωγή. Φιλία τοῦ Πέρσου σατράπου καὶ τοῦ Εὐριπίδου.
Λόγοι τῆς Σοφίας Σειράχ.

2. Ἡ ἀληθὴς φιλία καὶ τὰ γνωρίσματα αὐτῆς.
Ἡ ἀληθὴς φιλία εἶναι οἰκειότης, ποὺ προϋποθέτει συμφωνίαν καὶ δια-
φοράν. (Ἡ μεταξὺ νεανίδων φιλία). Συμφωνία εἰς τὰ κοσμοθεωριακὰ
ζητήματα. Τὸ θεμέλιον τῆς φιλίας εἶναι ἡ ἀρετή. Ἡ μεταξὺ κακῶν
φιλία. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦ Αἰσώπου. Τὰ προσόντα τοῦ καλοῦ φίλου.
Λόγοι τοῦ Φαῖρστερ. Ὁ Καῖσαρ Αὐγουστος καὶ ὁ δοῦλος.

3. Ἡ ἐν Χριστῷ φιλία. Ὁ Χριστὸς ὡς φίλος. Β' Κορ. β',
12 - 13. Λόγοι τοῦ Χρυσόστομου καὶ τοῦ χριστιανοῦ ποιητοῦ. Ἡ
φιλία τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ.

4. Σημείωσις. Δὲν ὑπάρχει ἀληθὴς φιλία μεταξὺ ἑτεροφύλων.
Προϋποθέσεις τῆς τυχόν ἀναποφεύκτου ἐπικοινωνίας μεταξὺ ἀγόριων
καὶ κοριτσιῶν. Ἡ σκέψις διὰ τὸ μέλλον.

5. Πρακτικὴ ἐφαρμογή. Ἀνάγκη ἀποφυγῆς τῶν κακῶν
φίλων. Λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ στρατηγοῦ de Villars, τοῦ Χρυ-
σοστόμου, τοῦ Jean le Presbytre.

1. Εἰσαγωγή.

Εἰς Πέρσης σατράπης τῆς Μ. Ἀσίας, ποὺ εἶχε πέσει εἰς δυσ-
μένειαν καὶ εἶχε ἐξορισθῇ, μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγνώρισε τὸν
μέγαν ποιητὴν Εὐριπίδην καὶ συνεδέθη μαζί του με ἀδελφικὴν φι-
λίαν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν οὗτος συνήθιζε νὰ λέγῃ : «Ἐχασα δόξαν
καὶ πλοῦτη, εἶναι ἀλήθεια. Ἀλλὰ εἰς ἀντάλλαγμα ἀπέκτησα ἓνα
πολύτιμον φίλον. Καὶ αὐτὸ μοῦ ὑπεραρκεῖ». Πράγματι, ὡς ἔλεγεν

ἡ Σοφία Σειράχ, ὁ εὐρὼν πιστὸν φίλον «εὔρε θησαυρόν. Φίλου πιστοῦ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα...»).

Ἡ ἀληθὴς καὶ γνησίᾳ φιλία ικανοποιεῖ βαθεῖς πόθους τῆς ψυχῆς καὶ οὕτω ἀνταποκρίνεται εἰς βαθυτάτην ψυχολογικὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτὸ ὁ ἄρτιος καὶ ὠλοκληρωμένος ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς γνησίας καὶ ἀληθοῦς φιλίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἀφιερωμένον τὸ παρὸν μάθημα.

2. Ἡ ἀληθὴς φιλία καὶ τὰ γνωρίσματα αὐτῆς.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ φύσεως ὄν κοινωνικόν. Ἀλλὰ σχεδὸν κατὰ κανόνα αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν τὴν ἀνάγκην νὰ συνδεθῇ στενότερον μὲ μερικὰ πρόσωπα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπικοινωνῇ πνευματικῶς. Αὐτὸ εἶναι ἡ φιλία. Τόσον ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς πείρας τοῦ καθενός, ὅσον καὶ ἀπὸ παραδείγματα ὀνομαστῶν φίλων (Ἀχιλλεὺς καὶ Πάτροκλος, Ὁρέστης καὶ Πυλάδης, Δαβὶδ καὶ Ἰωνάθαν, Μ. Βασίλειος καὶ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Λούθηρος καὶ Μελάγχθων κ.λ.π.) συνάγεται, ὅτι φιλία εἶναι ἡ οἰκειότης ἐκείνη καὶ ἡ εὐνοία, ἡ ὁποία συνδέει πρόσωπα τοῦ αὐτοῦ φύλου καὶ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων¹. «Φιλία εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ σχέσις μεταξὺ δύο ἀνθρώπων, ποὺ στηρίζεται εἰς ἀμοιβαίαν προσωπικὴν κλίσιν. Αὕτη προϋποθέτει τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδιαιτέρου προσωπικοῦ των χαρακτήρος» καὶ ἀναπηδᾷ ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ καταπολεμηθῇ ἡ ψυχικὴ ἀπομόνωσις διὰ τῆς ἀλληλοκατανόησεως καὶ ἀλληλοσυμπληρώσεως². Ὅθεν «ἡ φιλία ἀπαιτεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν συμφωνίαν καὶ ἀφ' ἑτέρου διαφοράν· συμφωνίαν εἰς τὰ θεμελιώδη ζητήματα, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ δι' ἐσωτερικῆς συμμετοχῆς ἀλληλοκατανόησις, καὶ διαφοράν εἰς τὰ χαρίσματα καὶ τὰς ικανότητας, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ὑπῆρχε καρποφόρος ὀλοκλήρωσις»³. Ὅθεν ἡ ἀληθὴς φιλία στηρίζεται ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Ἡ φιλία δὲν εἶναι δέσμευσις. Βε-

1. ΕΚ², σελ. 148.

2. H. J o l k, Freundschaft ἐν Lexikon der Pädagogik, τόμος 2, Freiburg 1953, στ. 154. Πρβλ. A. H e n n, Vom Wesen und Wert der Jugend - Freundschaft (1928).

3. H. J o l k, ἐνθ' ἄνωτ.

βαίως θὰ συμφωνῆς ἀσφαλῶς μὲ τὸν χαρακτῆρα ἐκείνου, πού ἀπεφάσισες νὰ τὸν κάμης φίλον σου, ἀλλὰ θὰ ὑπάρχουν καὶ ζητήματα, εἰς τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν νὰ διαφωνῇτε. Δὲν εἶναι ὠραῖον πρᾶγμα νὰ θέλῃς ὅπωςδήποτε νὰ ἐπιβάλῃς τὴν γνώμην σου εἰς τὸν φίλον σου ἢ ἐκεῖνος τὴν ἰδικήν του γνώμην. Ὁ εἰς θὰ σέβεται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἄλλου εἰς τὰς λεπτομερείας, ἐνῶ εἰς τὰ θεμελιώδη ζητήματα θὰ ὑπάρχῃ συμφωνία¹.

(Ἐν τοῖς Κατηχητικοῖς Σχολείοις Θελέων ἐν τῇ συναφείᾳ ταύτῃ θὰ ἠδύνατο ἡ Κατηχήτρια νὰ προσθέσῃ τὰ ἐξῆς: Καί ὅταν ἡ μία νέα σέβεται τὴν ἐλευθερίαν τῆς φίλης της, τότε θὰ ἔχωμεν ἄλλην μίαν καλὴν συνέπειαν. Δὲν θὰ ἀπαιτῇ ἡ μία νὰ μανθάνῃ τὰ μυστικά τῆς ἄλλης. Ἡ μία θὰ λέγῃ εἰς τὴν ἄλλην ὅσα αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην αὐθορμήτως νὰ τῆς ἀνακοινώσῃ. Ποτὲ ὅμως δὲν θὰ ἐκβιάζεται νὰ εἴπῃ τι, τὸ ὅποιον δὲν θὰ ἤθελε. Εἰς τὴν φιλίαν ὑπάρχει ἀμοιβαία ἀγάπη, πού φθάνει μέχρις αὐτοθυσίας, ἀλλ' οὐδέποτε βία καὶ ἐξαναγκασμός. «Εἶχα κάποτε μία φίλη —γράφει ἡ Μαίρη Γούντ "Ἄλλεν εἰς τὸ βιβλίον της «Τί πρέπει νὰ ξεύρῃ κάθε κορίτσι»— μὲ τὴν ὅποια συνεδέσθην ἀπὸ τὰ θρανία τοῦ σχολείου. Ἐ, ἡ φίλη αὕτη εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τῆς λέω κάθε τι, πού μὲ ἀφοροῦσε, προσεβάλλετο δὲ ἂν ἔπαιρνα ἓνα γράμμα καὶ δὲν τῆς τὸ ἐδιάβαζα ἢ ἂν ἐπῆγαινα κάπου χωρὶς νὰ τὴν εἰδοποιήσω. Ἡ φιλία της ἦτο πραγματικὸ βάρος, γιατί εἶχε ὅλες αὐτὲς τὶς ἀπαιτήσεις. Διερωτᾶται ὅμως κανεὶς: Ἦτο αὕτη ἀληθινὴ φιλία; Δὲν ἀγαποῦσε ἡ φίλη μου περισσότερο τὸν ἑαυτό της ἀπὸ μένα; Δὲν ἐννοοῦσε νὰ θυσιάσῃ τὸν ἐγωισμό της ἐμπρὸς εἰς τὴν πραγματικὴν φιλίαν, ἡ ὅποια γιὰ νὰ εἶναι πραγματικὴ, πρέπει νὰ ἔχῃ εὐγένεια καὶ διάκρισιν. Ἡ πραγματικὴ φιλία, καταλήγει ἡ "Ἄλλεν, εἶναι ἐκείνη, ἡ ὅποια δὲν τείνει νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰ ἐγωιστικὰ συναισθήματα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης, ἀλλὰ τείνει ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἐξυπηρέτησιν»². Καὶ κάτι ἄλλο. «Στὴν ἀληθινὴ καὶ γνήσια φιλία δὲν ταιριάζουν ἀρρωστημένες ἐκδηλώσεις, πολλὴ ἐξοικειώσις (χειρονομίες), γλυκανάλατοι συναισθηματισμοί. Αὐτὰ εἶναι ξένα πρὸς τὴν πραγματικὴν φιλίαν»³. «Δὲν ἔχομε ἀνάγκη, συνιστᾷ ἡ Μ. Γούντ "Ἄλλεν, ἀπὸ συναισθηματικὰ λόγια, οὔτε ἀπὸ θωπεῖες, οὔτε ἀπὸ φιλιά, τὰ ὅποια μερικὲς φορές ὁδηγοῦν σὲ νοσηρὲς καὶ ἀηδιαστικὰς σχέσεις, διὰ ν' ἀποδείξωμε τὴν φιλίαν. Ἐχομε τόσα ἄλλα καθήκοντα καθημερινῶς, ὥστε νὰ μὴ μᾶς περισσεύῃ καιρὸς νὰ

1. Πρβλ. ὅσα σχετικῶς λέγονται διὰ τὴν μεταξὺ νεανίδων φιλίαν ἐν τῷ ἐξῆς βιβλίῳ: Σταματίας Μαστρογιαννοπούλου, Τὸ κορίτσι μπροστὰ στὴ ζωὴ, Ἀθῆναι 1960, σελ. 122.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 122 - 123.

3. Αὐτόθι, σελ. 123.

διαθέσωμε εἰς τὶς ὑπερβολικὰς καὶ νοσηρὰς τρυφερότητες, ποὺ ταπεινώνουν τόσο τὴ γυναῖκα καὶ τὴν κάνουν νὰ ξεχνᾷ τὸν ἀληθινὸ προορισμὸ τῆς. "Ὅταν δυὸ κορίτσια ἀγαπιῶνται ὄχι μὲ τὴν ἀθώα, τὴν φυσιολογικὴ ἀγάπη δύο φίλων, εἶναι πολὺ δυστυχισμένα, ὅταν χωρίζονται. Τότε ἡ κατάστασίς τους γίνεται ἀρρωστημένη, παρουσιάζουν δηλαδὴ μιὰ διαστροφή τῶν ἐνστίκτων, ἡ ὁποία ἔχει ἄμεσον ἀνάγκην ἐπεμβάσεως, διὰ νὰ μὴ ἐξελιχθῇ εἰς ἓνα ἀπείρως ἀηδὲς καὶ ταπεινωτικὸ γιὰ μιὰ νέα αἴσθημα. Ἴδου διατὶ συνιστῶ στὰ κορίτσια ν' ἀποφεύγουν τὴν ὑπερβολικὴν τρυφερότητα μεταξύ τους καὶ νὰ διατηροῦν μιὰ φιλία ἁδολή, εἰλικρινῇ». Αὕτῃ ἡ φιλία εἶναι τι ἱερόν. Καὶ ἔχει χαρακτηριστικά τῆς τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὴν χαράν, τὴν σοβαρότητα, τὴν ἀνωτερότητα τὰς ὑγιεῖς καὶ ὠραίας ἐκδηλώσεις¹).

Ἐν τῶν θεμελιωδῶν ζητημάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ φίλοι πρέπει νὰ συμφωνοῦν, εἶναι τὸ ζήτημα τῶν κοσμοθεωριακῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ἡ ἔλλειψις τῆς συμφωνίας ταύτης ἀποκλείει τὴν χριστιανικὴν φιλίαν².

Τὸ θεμέλιον τῆς ἀληθοῦς φιλίας εἶναι ἡ ἀρετὴ. Ὡς τονίζει ὁ Ἀριστοτέλης, «τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων... διαμένει οὖν ἡ τούτων φιλία, ἕως ἂν ἀγαθοὶ ᾧσιν, ἡ δὲ ἀρετὴ μόνιμον»³.

Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ἐκθέτει τὰς ἀπόψεις τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς φιλίας. Κατὰ τὸν Σωκράτη ἡ εἰλικρινής, πραγματικὴ καὶ σταθερὰ φιλία δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ μόνον μεταξύ δυὸ ἠθικῶν καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων. "Ὅπου ὑπάρχει κακία καὶ ἠθικὴ κατωτερότης, εἶναι ἀδύνατον νὰ σταθῇ φιλία : «Ἀδύνατόν ἐστι, λέγει, πονηρὸν ὄντα καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς φίλους κτήσασθαι... Οὔτε τοὺς πονηροὺς ὁρῶ φίλους ἀλλήλοις δυναμένους εἶναι· πῶς γὰρ ἂν ἡ ἀχάριστοι ἢ ἀμελεῖς ἢ πλεονέκται ἢ ἄπιστοι ἢ ἀκρατεῖς ἄνθρωποι δύναιτο φίλοι γενέσθαι; Οἱ μὲν οὖν πονηροὶ πάντως ἔμοιγε δοκοῦσιν ἀλλήλοις ἐχθροὶ μᾶλλον ἢ φίλοι πεφυκέναι»⁴. Ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς αὐτὸς εἶναι ἄξιός νὰ γίνεταί φίλος : «Ἐὰν δέ τις, τονίζει ὁ Σωκράτης, ὃν ἂν γνῶ καλὸν τε

1. Αὐτόθι, σελ. 123 - 124.

2. Β. Ἀντωνιάδου, Ἑγχειρίδιον τῆς κατὰ Χριστὸν ἠθικῆς, τόμ. Β', σελ. 268.

3. Χρ. Ἀνδρούτσου, Ἠθική, σελ. 314.

4. Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα, βιβλ. II, κεφ. VI.

κάγαθόν... ὄντα, τοῦτον ἑαυτῷ φίλον ποιῆται, σώφρονα νομίζομεν»¹. Βραδύτερον ὁ Κικέρων ἔγραψεν: «Ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὅποιον ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ δὲν εἶναι μεγάλα καὶ ἱερά, δὲν εἶναι ἄξιος νὰ εἶναι φίλος μου»².

Ἡ μεταξὺ κακῶν φιλία δὲν εἶναι ἀληθὴς καὶ μόνιμος. Ὁ Ἰσοκράτης λέγει χαρακτηριστικῶς: «Τὰς τῶν φαύλων συνηθείας (φιλίας) ὀλίγος χρόνος διέλυσε». Δι' αὐτὸ ὁ Μ. Φώτιος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔγραφε πρὸς ἡγεμόνα τινὰ τῆς Ῥωσίας: «Μὴ ταχὺς ἴσθι ζευγνύειν εἰς φιλίαν... κτῶ τοίνυν φίλους μὴ τοὺς φαύλους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους»³. Ἡ πεῖρα πιστοποιεῖ, ὅτι οἱ κίβδηλοι φίλοι, ἐνῷ παρασύρουν εἰς τὸ κακὸν καὶ καταστρέφουν τὸν νέον, εἰς τὸ τέλος τὸν ἐγκαταλείπουν, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν θλίψιν του καὶ τὸ κατάντημά του. Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει διὰ τὰς θνησιγενεῖς αὐτὰς φιλίας: «Κατὰ συμβεβηκὸς τε δὴ αἱ φιλίαι αὐταὶ εἰσι... καὶ εὐδιάλυτοι αἱ τοιαῦται εἰσι... Ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ὦσιν, παύονται φιλοῦντες»⁴. Ὅταν παύσῃ τις νὰ εἶναι εὐχάριστος εἰς τὸν κίβδηλον φίλον καὶ νὰ ἐξυπηρετῇ τὸ συμφέρον του, θὰ γίνῃ ἀνεπιθύμητος καὶ μισητὸς ἀκόμη.

Ὁ ἄσωτος υἱὸς τῆς παραβολῆς (Λουκ. ιε', 11-32), ἐν ὧσιν εἶχε χρήματα, διὰ νὰ σπαταλᾷ, περιεστοιχίζετο ὑπὸ πολλῶν συμφερονταλόγων φίλων. Ὅταν ὁμοῦς ἐξηνέμισε ὅσα εἶχε καὶ ἤρχισε νὰ ὑστερῇται, ἐγκατελείφθη ὑπὸ πάντων τούτων⁵. Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ σχετικαὶ ἀρχαιότεραι καὶ νεώτεραι παροιμίαι: «Τῶν μὲν εὐτυχούντων πάντες ἄνθρωποι φίλοι, τῶν δὲ δυστυχούντων οὐδεὶς». «Ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία». «Ὅσο ἔχει τὸ πουγγί σου, ὅλοι οἱ φίλοι εἶναι μαζί σου». Ταῦτα ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ Σοφία Σειράχ λέγει: «Εἰ κτᾶσαι φίλον, ἐν πειρασμῷ κτῆσαι αὐτόν, καὶ μὴ ταχὺ ἐμπιστεύσῃς αὐτῷ· ἔστι γὰρ φίλος ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ οὐ μὴ παραμείνῃ ἐν ἡμέρᾳ

1. Ἐνθ' ἀνωτ., βιβλ. I, κεφ. VI. ΑΠ, σελ. 183.

2. T. T o t h, L'éducation du jeune homme, Paris 1945, σελ. 53.

3. Κ. Μ π ό ν η, Ἡ φιλία γενικῶς καὶ κατὰ τὸν Μέγαν Φώτιον, σελ. 26.

4. Ἀ ρ ι σ τ ο τ έ λ ο υ ς, Ἡθικὰ Νικομάχεια, Θ III, 3, ἐκδοσις Bareille, Paris 1866, τόμ. 12, σελ. 330.

5. ΘΚ, σελ. 180.

θλίψεώς σου... Καὶ ἔστι φίλος κοινωνὸς τραπεζῶν καὶ οὐ μὴ παραμείνη ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου» (ς', 7 - 10).

Αὐτὰ ἀκριβῶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ Αἴσωπος, ὁ γνωστὸς ποιητὴς τῶν «Μύθων», ὅταν ἦτο δοῦλος καὶ ἀνῆκεν εἰς τὸν πλούσιον Ξάνθον. Μίαν ἡμέραν λοιπὸν ὁ κύριός του τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν οἰκίαν ἐνὸς φιλικοῦ προσώπου μετ' ἐν ὥραϊον γλύκισμα. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ καλύτερος φίλος τοῦ Ξάνθου, ἀλλ' ἡ πραγματικότης ἦτο διαφορετικὴ. Ἀπλούστατα ἐπρόκειτο δι' ἓνα ἐκμεταλλευτὴν τῆς φιλίας. Βραδύτερον οἱ δύο φίλοι συνηντήθησαν καὶ ὁ Ξάνθος ἠρώτησε τὸν ἄλλον, ἐὰν τοῦ εἶχεν ἀρέσει τὸ γλύκισμα. Ἐκεῖνος ὅμως τοῦ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν εἶχε λάβει. Ὁ Ξάνθος τότε ἐκάλεσε τὸν Αἴσωπον καὶ αὐτὸς τοῦ ἐξήγησε: «Μοῦ εἶπες νὰ πάω τὸ γλύκισμα στὸν καλύτερο φίλο σου κι' ἐγὼ τὸ πῆγα στὸν σκύλο σου. Γιατὶ εἶναι τὸ μόνο πλᾶσμα, ποὺ σὲ ἀγαπᾷ, χωρὶς νὰ ζητῇ ἀνταλλάγματα»¹.

Ὡστε ἐφ' ὅσον ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς ἀληθοῦς φιλίας, εἶναι φανερόν ποῖα προσόντα πρέπει νὰ ζητῇ ὁ νέος εἰς τὸν φίλον του. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ πίστις καὶ εὐσέβεια, ἡ ἠθικὴ ὠραιότης, ἡ πνευματικὴ ἀνωτερότης, ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεσις, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ἀξιοπρέπεια καὶ σεμνότης, ἡ ἐχεμύθεια, ἡ ὀρεξις δι' ἐργασίαν, ἡ ἐντιμότης. Καὶ ἐφ' ὅσον θὰ θέλῃς νὰ ἔχῃ ὁ φίλος σου τοιαῦτα προσόντα, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ σὺ τὰ ἴδια προσόντα θὰ καλλιεργῇς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου. Μετὰ τὴν ἀληθῆ φιλίαν συνδέονται δύο ψυχαί, διὰ νὰ ἐνισχύῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ ἡ μία τὴν ἄλλην εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὠραίου, τῆς ἀρετῆς².

Ἡ φιλία εἶναι ἀτίμητος θησαυρός, ὅταν εἶναι μέσον πνευματικῆς ἀλληλοενισχύσεως καὶ προόδου³. Ὁ μέγας παιδαγωγὸς Foerster γράφει: «Ἡ καλυτέρα ὑπηρεσία, ποὺ ἡμποροῦμεν νὰ προσφέρωμεν εἰς ἓνα φίλον, εἶναι νὰ τὸν βοηθήσωμεν νὰ ἔχῃ καθαράν ἰδέαν περὶ ἑαυτοῦ, μακράν ἀπὸ φαντασιοπληξίας, ποὺ τρέ-

1. Κ. Κούρκουλα, 500 πετράδια, Ἀθήναι, σελ. 170.

2. Σταματίας Μαστρογιαννοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 121.

3. Πρβλ. Δ. Παναγιωτοπούλου, Ὁ Σύμβουλος τοῦ νέου, σελ. 230 - 234.

φει διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ λαμβάνη τὰς ἀποφάσεις του ἐνώπιον τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἀληθινὴ φιλία ἀναζητεῖ τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς», ἀλλὰ βοηθεῖ ταπεινοφρόνως εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἄλλου»¹. Ὁ καλὸς φίλος δὲν λησμονεῖ τὸ «φίλος μὲν Πλάτων, φιλικότης δ' ἀλήθεια». Ὁ γνήσιος φίλος ἀντιλέγει καὶ ἀντιπράττει εἰς ὅσα μὴ ὀρθὰ φρονεῖ ἢ πράττει ὁ φίλος του, ἔστω καὶ ἐὰν ἐκεῖνος λυπῇται δι' αὐτό². Ὁ φίλος εἶναι εἰλικρινὴς καὶ λέγει εἰς τὸν φίλον ἔστω καὶ τὴν πικρὰν ἀλήθειαν. Διηγοῦνται, ὅτι ὁ Καῖσαρ Αὐγουστός ἤθελε νὰ πωλήσῃ ἓνα δοῦλόν του εἰς ξένους ἐμπόρους. Ὁ δοῦλος, ἐνῶ ἐγίνοντο αἱ συμφωνίαι, ἤρχισε νὰ κατηγορῇ τὸν κύριόν του καὶ νὰ ἀπαριθμῇ τὰ ἐλαττώματά του καὶ τὴν κακίαν του. Τότε ὁ Καῖσαρ σκεπτικὸς τοῦ εἶπε: «Δὲν ἤξερα, ὅτι ἦσουν φίλος μου. Ἀπὸ σήμερα εἶσαι ἐλεύθερος!». Καὶ ἐματαιώσε τὴν πώλησιν³.

3. Ἡ ἐν Χριστῷ φιλία.

Τὸ κορύφωμα τῆς γνησίας καὶ ἀληθοῦς φιλίας εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ φιλία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνωτικὸς κρίκος εἶναι ὁ Μέγας καὶ Μοναδικὸς Φίλος, ὁ Χριστός. Ὁ Κύριος ἀκριβῶς εἶχεν εἶπει: «Ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε, ἐὰν ποιῇτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν» (Ἰωάν. ιε', 14). Ἐντὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ φιλία γίνεται «κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον κατευθύνουν οἱ βαθύτεροι πόθοι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ιδεώδους εἰκόνης τοῦ ἀνθρώπου»⁴. Ὁ φίλος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν γίνεται πραγματικὸς ἀδελφός. Συγκινητικὰ εἶναι ὅσα ὁ Παῦλος γράφει ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ περὶ τῶν ἐν Χριστῷ φίλων του. Εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους λ.χ. γράφει: «Ἐλθὼν εἰς τὴν Τρωάδα... οὐκ ἔσχηκα ἀνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου» (β', 12 - 13).

1. Ἀρ. Ἀσπιώτη, Ὁ ἔφηβος καὶ ἡ κοινωνία, σελ. 65. ΑΠ, σελ. 181.

2. Πρβλ. Β. Ἀντωνιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 269.

3. Ὑ. Δημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 727.

4. Ἀρ. Ἀσπιώτη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 64.

Διὰ τοὺς κατα Χριστὸν φίλους ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πλέκει τὸ ἐξῆς ἐγκώμιον: «Καὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, λέγει, ποθεινότερος φίλος· τὸν γνήσιον λέγω. Καὶ μὴ θαυμάσης· βέλτιον γὰρ ἡμῖν σβεσθῆναι τὸν ἥλιον, ἢ φίλων ἀποστερηθῆναι· βέλτιον ἐν σκότῳ διάγειν, ἢ φίλων εἶναι χωρὶς· καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. "Ὅτι πολλοὶ τὸν ἥλιον ὀρώντες ἐν σκότῳ εἰσὶ, φίλων δὲ εὐποροῦντες, οὐδ' ἂν ἐν θλίψει γένοιντο· περὶ φίλων λέγω τῶν πνευματικῶν, τῶν οὐδὲν προτιμώντων φιλίας... Πατέρας καὶ υἱοὺς ὑπερβαίνουνσι φίλοι, φίλοι οἱ κατὰ Χριστόν»¹.

Διὰ τοὺς ἐν Χριστῷ φίλους ὁμιλεῖ ὁ Χριστιανὸς ποιητὴς ψάλλων:

«Μαζὶ θὰ περπατήσουμε χέρι μὲ χέρι
στὸ δρόμο τοῦτο ποὺ στή θέωσι θὰ μᾶς φέρη».

Καὶ ὅταν οἱ ἐν Χριστῷ φίλοι συναντήσουν ἀντιξοότητας, ὡς συνεχίζει ὁ ποιητής,

«ὁ δρόμος ἀνηφορικὸς καὶ δύσκολος ὁ τόπος.
Μὰ σὰν μονοιάζουν ἀδελφοὶ κι' ἀντάμα ξεκινᾶνε,
ἴσιος ὁ δρόμος γίνεται κι' ἀνάλαφρος ὁ κόπος»².

Ἐξοχὸν δεῖγμα χριστιανικῆς φιλίας εἶναι ἡ φιλία τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, περὶ τῆς ὁποίας λέγει ὁ δεύτερος εἰς τὸν «Ἐπιτάφιον Λόγον εἰς τὸν Μ. Βασίλειον», ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐσπούδαζον ἐν Ἀθήναις: «Ἡμεθα πάντοτε μαζί, συγκατόικοι, ὁμοτράπεζοι, σύμψυχοι... ἐκυριάρχουν εἰς τὴν ψυχὴν μας αἱ αὐταὶ ἐλπίδες διὰ πρᾶγμα πολὺ ζηλευτόν, διὰ τὴν παιδείαν· καὶ ἐνῶ εἴχομεν ἀποκλείσει τὸν φθόνον ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας, ἐκαλλιεργοῦμεν τὸν ζῆλον. Ἡγωνιζόμεθα δηλαδὴ καὶ οἱ δύο, ὅχι πῶς νὰ λάβῃ καθένας τὸ πρωτεῖον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸ παραχωρήσῃ εἰς τὸν ἄλλον. Ὁ καθένας ἐθεώρει τὴν πρόοδον τοῦ ἄλλου ὡς ἰδικήν του πρόοδον. Καὶ τόσον ἡμεθα ψυχικῶς ἠνωμένοι, ὥστε ἐφαινόμεθα ὡς ἓν ἦτο μία ψυχὴ, ποὺ ἔφερε δύο σώματα... "Ἐν δὲ ἔργον εἴχομεν καὶ οἱ δύο, τὸ ἔργον τῆς ἀρετῆς καὶ ζωὴν ποὺ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος βίου, εἰς τὸν ὁποῖον εἴχομεν

1. Ἰωάννου Χρυσόστομου ἔργα, ἐκδ. J. Bareille, Paris 1873, τόμ. 19, σελ. 199. ΑΠ, σελ. 182.

2. Σταματίας Μαστρογιαννοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 181-182.

μετατεθῇ προτοῦ φύγωμεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὴν ζωὴν ἐκείνην εἴχομεν στρέψει τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς μας, διὰ τοῦτο ἐκανονίζαμεν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα μας σύμφωνα μὲ τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς, καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὰς θείας ἐντολὰς καὶ παρακινούμενοι ἀλλήλους εἰς τὴν ἀρετὴν. Ἐὰν δὲ δὲν θεωρηθῇ ὑπερβολικὸν αὐτό, πού θὰ εἴπω, ἡμεθα ὁ καθένας διὰ τὸν ἄλλον κανὼν καὶ στάθμη, μὲ τὰ ὅποια κρίνουν οἱ ἄνθρωποι τὸ ἴσον ἢ μὴ ἴσον. Συνανεστρεφόμεθα δὲ καὶ μὲ ἄλλους σπουδαστάς, ὅχι βέβαια μὲ τοὺς αἰσχροὺς καὶ ἀκολάστους, ἀλλὰ μὲ τοὺς σωφρονεστάτους· οὐδὲ μὲ τοὺς θυμώδεις καὶ φιλονείκους, ἀλλὰ μὲ τοὺς εἰρηνικωτάτους καὶ μὲ ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ συναναστροφή εἶναι ὠφελιμωτάτη· διότι ἡξεύρομεν, ὅτι εἶναι εὐκολώτερον νὰ πάρῃ κανεῖς ἀπὸ τὸν ἄλλον κακίαν, παρὰ νὰ τοῦ μεταδώσῃ ἀρετὴν· ὅπως εἶναι εὐκολώτερον νὰ κολλήσῃ κανεῖς ἀσθένειαν ἀπὸ τὸν ἄλλον παρὰ νὰ τοῦ χαρίσῃ υἰεῖαν... Δύο μόνον δρόμους ἐγνωρίζαμεν εἰς τὰς Ἀθήνας· ὁ μὲν ἓνας πρῶτος καὶ σπουδαιότερος, ὁ δὲ ἄλλος δεύτερος κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ οὐχὶ ἴσου λόγου ἄξιος· ὁ μὲν πρῶτος ἦτο ὁ φέρων εἰς τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν οἴκους καὶ τοὺς ἐκεῖ διδασκάλους· ὁ δὲ ἄλλος ὁ φέρων πρὸς τοὺς ἔξωθεν παιδευτάς (δηλ. πρὸς τοὺς εἰδωλολάτραις διδασκάλους). Τοὺς ἄλλους δρόμους τοὺς ἀφήκαμεν διὰ τοὺς θέλοντας νὰ ἀκολουθοῦν αὐτούς, δηλαδή τὰ θέατρα, τὰς ἐορτάς, τὰς πανηγύρεις, τὰ συμπόσια... Ἄλλοι μὲν ἄλλα ὀνόματα καὶ κοσμητικὰ ἐπίθετα ἔχουν· ἐκεῖνα πού ἐπῆραν ἀπὸ τοὺς προγόνους των ἢ ἀπὸ τὴν πατρίδα των ἢ ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματά των ἢ ἀπὸ τὰς πράξεις των. Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ Βασίλειος μέγα πρᾶγμα καὶ ὄνομα ἐθεωροῦμεν τὸ νὰ εἴμεθα καὶ ὀνομαζώμεθα Χριστιανοί». Καὶ συνεχίζων ὁ ἅγιος Γρηγόριος, προσθέτει κατωτέρω χαρακτηριστικῶς: «Αἱ Ἀθηναὶ εἶναι βλαβεραί, διότι ἔχουν πολὺ ἀφθονώτερον τὸν κακὸν πλοῦτον, τὰ εἰδῶλα δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα· καὶ εἶναι δύσκολον νὰ μὴ συναρπαγῇ κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἐγκωμιαστάς καὶ συνηγόρους τῶν εἰδώλων τούτων· ἀλλ' ἡμεῖς οὐδεμίαν ζημίαν καὶ βλάβην ἐπάθομεν ἀπὸ αὐτά, διότι εἴχομεν ὠχυρωμένον καὶ φραγμένον τὸν νοῦν. Ὅλως δὲ τούναντίον, συνέβη καὶ κάτι τὸ παράδοξον· ὅτι ἀπὸ τὰ εἰδῶλα αὐτὰ ἐβεβαιώθημεν καὶ ἐστηρίχθημεν περισσότερον εἰς τὴν πί-

στιν, διότι κατενοήσαμεν πόσον άπατηλά και κίβδηλα εΐναι· κατεφρονήσαμεν ούτω τούς δαίμονας εις εκείνον τόν τόπον, όπου οί άλλοι θαυμάζουν τούς δαίμονας. Και εάν ύπάρχη κάπου ποταμός, ό όποϊος διερχόμενος διά μέσου άλμυρών ύδάτων μένει γλυκύς· ή αν ύπάρχη ζών, τó όποϊον χορεύει μέσα εις την φωτιάν, πού κατακαίει τά πάντα, χωρίς νά καίεται, τούτο ήμεθα ήμεϊς μεταξύ όλων των όμηλίκων»¹. "Ωστε ή άληθής έν Χριστώ φιλία ύποβοηθεϊ τόν νέον νά εξέρχεται νικητής και έν μέσω των χειρότερων πειρασμών και πνευματικών παγίδων.

4. Σ η μ ε ί ω σ ι ς.

Ή ύπάρχει άληθής φιλία μεταξύ έτεροφύλων;

Εις τυχόν ύποβληθησομένην έρώτησιν εκ μέρους μαθητού ή μαθητριάς, αν εΐναι δυνατόν νά ύπάρξη μεταξύ έτεροφύλων άληθής και γνησία φιλία, ό Κατηχητής ή ή Κατηχήτρια θά ήδύνατο νά άπαντήσει τά εξής:

Έφ' όσον μεταξύ δύο έτεροφύλων νέων παρεμβάλλεται και ή γενετήσιος έλξις, εΐναι άδύνατον νά ύπάρξη μεταξύ αύτών φιλία καθαρά, άπηλλαγμένη της έλξεως ταύτης.

Ή άμερικανίς συγγραφεύς και ιατρός Μαίρη Γούντ Άλλεν, λέγει σχετικώς: «Άγνή φιλία εΐναι σπανιωτάτη, για νά μήν πώ άδύνατη, ανάμεσα σέ άγόρια και σέ κορίτσια»². Ή μεταξύ έτεροφύλων φιλία οδηγεί συνηθέστατα εις τó «φλέρτν», πού κατά κανόνα εΐναι διαστρέβλωσις και παρωδία τού γνησίου έρωτικού συναισθήματος³.

Διά τās περιπτώσεις, κατά τās όποιās εΐναι έντελώς άνεπίτευκτος ή άποφυγή οιασδήποτε έπικοινωνίας μεταξύ άγοριών και κοριτσιών, ως λ.χ. έν μικτοίς γυμνασίοις, έν οικογενειακοίς συγγενικοίς κύκλοις, εις ένοριακάς έξορμήσεις κ.λ.π., πρέπει νά ύπερτονισθῃ, ότι επιβάλλεται συνεχής πνευματική έπαγρύπνησις. Ή έπικοινωνία αύτη ούδέποτε πρέπει νά καταργήση την άπόστασιν αξιοπρεπείας και άμοιβαίου σεβασμού ή νά οδηγήση εις επικίνδυνον άποκλειστικότητα⁴.

Ή Κατηχήτρια εις τó Κατηχητικόν Σχολεϊόν Θηλέων θά ήδύνατο νά προσθέση τά εξής, τά όποια βεβαίως θά ήδύνατο και ό Κατηχητής νά τά προσαρμόση εις τó Κατηχητικόν Σχολεϊόν Άρρένων: «Γιά σκέψου. Τί μεγάλο πράγμα εΐναι νά μήν ξεδεύης άσκοπα κι' άσυλλόγιστα τούς θησαυρούς της

1. «Λόγοι τού Μ. Βασιλείου» (Άπόδοσις εις την Νεοελληνικήν), Τεύχος Α', Άθήναι 1933, σελ. χθ' έξ.

2. Σταματίας Μαστρογιαννοπούλου, ένθ' άνωτ., σελ. 180.

3. Αύτόθι, σελ. 179.

4. Πρβλ. ένθ' άνωτ., σελ. 180 - 181.

φρεσκάδας σου καὶ τῆς δροσιᾶς σου, τῆς τρυφερότητος καὶ τῆς ἀγάπης σου στοὺς διαφόρους «φίλους», ἀλλὰ νὰ φυλάξης ἀνέγγιχτα καὶ ἱερὰ καρδιὰ καὶ σῶμα γιὰ τὸν ἕνα, ποὺ θὰ γίνη αὖριο σύντροφός σου ἰσόβιος στὸ γάμο...»¹.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Μόνον διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πλησίον τοῦ Χριστοῦ ὁ νέος θὰ ἀποκτήσῃ γνησίους καὶ πραγματικούς φίλους.

5. Πρακτικὴ ἐφαρμογή.

Ὁ Ἰσοκράτης πρὸς τὸν νεαρὸν Δημόνικον ἔγραφε: «Μηδένα φίλον ποιοῦ, πρὶν ἂν ἐξετάσῃς, πῶς κέχρηται τοῖς πρότερον φίλοις... βραδέως φίλος γίγνου, γενόμενος δὲ πειρῶ διαμένειν»². Πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀποφεύγωμεν φίλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κινδυνεύομεν νὰ παρασυρθῶμεν καὶ νὰ διαστρέψωμεν τὸν χαρακτῆρά μας. Τοιούτους φίλους εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ στρατηγὸς de Villars, ὅταν ἔλεγε πρὸς τὸν Λουδοβῖκον τὸν XIV: «Ὑπερασπισθῆτέ με ἀπὸ τοὺς φίλους μου· ἢμπορῶ μόνος μου νὰ ἀμυνθῶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν μου»³. Δι' αὐτοὺς τοὺς φίλους ἔλεγε ὁ Χρυσόστομος: «Μὴ κάτεχε φίλους, βλάβης διδασκάλους· μὴ κάτεχε φίλους, τραπέζης μᾶλλον ἢ φιλίας ἐραστὰς ὄντας»⁴. «Ἀπόφευγέ τους σὰν πανώλη, γράφει καὶ ὁ Jean le Presbtyre. Μὴν ἀφήσῃς νὰ ἐπιβουλευθοῦν τὴν ψυχὴν σου, τὸ «ἐγώ» σου, τὸ προσωπικὸ καὶ ἐλεύθερο»⁵.

Μορφή διδασκαλίας.

Ἡ μορφή τῆς διδασκαλίας θὰ εἶναι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον διαλογικὴ. Μόνον ἡ μετάδοσις τοῦ περιεχομένου τῶν διαφόρων χωρίων θὰ γίνη ἀκροαματικῶς.

Ἐποπτικὰ μέσα.

Τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπ' ἀριθ. 2 καὶ 3 παραγράφων τοῦ μαθήματος θὰ ἡδύνατο νὰ αἰσθητοποιηθῇ περισσότερον διὰ κινηματογραφικῆς τινος ταινίας ἢ ἀναλόγου θεατρικοῦ ἢ λογοτεχνικοῦ ἔργου.

1. Αὐτόθι, σελ. 181.

2. Ἰσοκράτους, πρὸς Δημόνικον δ', 24, ἔκδ. Benseler, Lipsiae.

3. Ἄρ. Ἀσπιώτη, Ὁ ἔφηβος καὶ ἡ θρ. ζωή, Ἀθῆναι 1952, σελ. 105.

4. Χρυσόστομος, ΜΗ' Ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

5. Jean Le Presbtyre, Ἐσὺ ποὺ γίνεσαι ἄνδρας, σελ. 43.